

VAISENHUSIANERBLADET

UDGIVET AF FORENINGEN:
„DET GODE MINDE“

Nr. 8. København, August 1904. 2. Aarg.

Det kgl. Vajsenhus

1720—1728.

(Fortsat).

Francke begyndte med at antage sig 4 Børn paa egen Bekostning. — Engang lagde en Mand 4 Rdl. 16 Groschen i hans Bøsse. »Det er en ærlig Kapital«, udbød Francke«, »med den kan man virke noget i Tro paa ham, der hører unge Ørnes Raab«. — Han lejede et Hus og aabnede her en Fattigskole 1695. Men allerede 1698 var Trangen og Virksomheden saa stor, at et Vajsenhus kunde oprettes; selvfølgelig kneb det til Tider med Pengene, og Midlerne slap tidt op, »men«, siger Franckes Biograf, »fra Dag til Dag og Time til Time brokkede Gud i for ham, som Hønen gør det for sine Kyllinger; det stille Kammer, hvori han knælede, blev ham et sandt Skatkammer«. — Inden han døde, 1727 den 8. Juni, var der Huse og Gaarde til 4000 Børn, og nu fylder Bygningerne hele Gader: Opfostringshuse baade for fattige og rige Børn, Spisesale for trængende Studenter, Sygehuse, en Bibelstiftelse, grundet af Friherre Kaustein, osv. Hvorledes Franckes Vajsenhus var indrettet i det enkelte, og hvilke Forandringer*) det i Tidernes Løb har gennemgaaet, maa vi her lade ude af Betragtning, da det vilde føre os for langt bort fra vort Emne, kun saa meget kan slaas fast, at Francke med Rette regnes for Vajsesagens første egentlige Forløber, og hans Vajsenhus blev Forgænger og Forbillede for de øvrige europæiske Vajsenhuse, og til et af de ældste af disse hører vort eget Vajsenhus. Europas ældste Vajsenhus er lidt over 200 Aar gammelt, og det danske Vajsenhus er over

*) Til disse Forandringer hører blandt andet den, som vort Vajsenhus optog 1826, at opgive Kasernesystemet for Familieanbringelse; alt-saa et Tilbageskridt til Tiden før Francke, men i Virkeligheden et uvurderligt Fremskridt.

176 Aar; men allerede 12 Aar efter Franckes Stiftelses Oprettelse begyndte Fredr. IV at tage Sagen op. — I Følge Dr. Kröger: Die Waisenfrage, er Rækkefølgen saaledes: Halle 1694, Leipzig 1701, Langendorf 1712, Weimar 1713, Stuttgart 1716, Züllichau 1719, Potsdam 1724, *Kopenhagen* 1727 osv. — København bliver altsaa Numer 8 af de franckeske Vajsenhuse, hvorimod flere Storstæder som Wien, Prag, Magdeburg o. fl. først faar deres Vajsenhuse i Tiden 1730—1756.

3. Vajserne før Frederik IV.

Selvfølgelig havde den danske Regering ogsaa, ligesom andre Staters Regeringer, længe før Fredr. IV tænkt paa, hvad der kunde gøres for de ulykkeligt stillede Vajser; men de Foranstaltninger, der blev foretagne, var enten for faa eller i høj Grad uheldige i deres Virkning paa Børnenes Sjæl og Legeme. Hertil bidrog især den Omstændighed, at Børnene førtes sammen med Forbryderne, eftersom de forskellige *Børnehuse* tillige var Tugthuse. Det var saaledes Tilfældet med *Christian IV.s* storartet anlagte Tugt- og Børnehus, beliggende ved Helligaandskirken. Om dette berettes der i Encomion i Følge Rasmus Nyerup Københavns Beskrivelse 1800: »Kongen (Christian IV) forordnede Hospitalet (Helligaandshospitalet) med al den ganske Plads fra Helliggeists Kirke til Løvstrædet til et Drenges og Pigers Tugt- og Børnehus, hvorinde der blev holdt til dem adskillige Handverksmestre, som dennem skulde lære at væve Fløjel, Atlask, Klæde, Bommesie, Olmerdug, Sardug og meget andet; og var Hans Majestæt saa omhyggelig for dem, at han derinde en egen Doctorem Medicinæ og Bartskjær forordnede, som skulde have god Tilsjun om deres Helbred; de havde og derinde deres egen

Præst, som for dennem skulde prædike, og Skolemester, som Børnene skulde lære og undervise med Læsen og Skriven. Og hvad Qvindespersonerne var anlangende, da var de fra de andre udi deres Værelser afsondrede, og havde og dem over sig som dennem lærte at kniple; andre tilholdtes at spinde og knytte og ellers at arbejde det som dem bequemet.

Skønt det hele var saa stort anlagt, havde det dog ingen Fremgang, det gik derfor efterhaanden, bl. a. paa Grund af vedholdende ondartede Epidemier og slet Forvaltning, fuldstændig i Staa og opløstes allerede inden Krigen 1658, og ikke bedre gik det det *kommunale Børnehus* i Nærheden af Pesthuset inden for Peblingesøen, som blev nedrevet af de svenske Tropper 1658.

Efter Københavns Belejring var Fattigvæsenet kommet i fuldstændig Uorden og kunde aldeles ikke fyldestgøre de Krav, som den store Nød i Staden stillede. For at raade Bod derpaa besluttede Frederik III ved Forordningen af 18. Marts 1662 at oprette et *nyt Børnehus* og skænkede en Bygning paa Christianshavn til dette Øjemed. I Følge Forordningen skulde »der udi Huset indtages »fattige fader- og moderløse Børn, som kan være »7 Aar og derover; saa smaa kan de sidde og »plukke Ulden for dem, som skal kradse. Disse »Børn tager Stodderfogederne op paa Gaden, naar »de se, at de gaa og tigge«. Men foruden til disse Vajser skulde Børnehuset ogsaa give Husly for saadanne Børn og Lærlinge, »som bevise sig modt- »villige og ulydige mod Forældre og Husbønder, »eller befindes med Tyveri og Utroskab, som man »ikke vil antvorde til verdslig Dom at exsequeres«. Anstalten blev altsaa ikke blot et Modtagelseshus for forældreløse Børn, men ogsaa et Hjem for ulydige og vanartede københavnske Børn, samt et Tvandsarbejdshus for voksne arbejdsføre Mænd og snart efter tillige en Straffeanstalt for Forbrydere og da navnlig for ryggesløse Kvinder. Selv om nu de uærlige Børn skulde holdes »i en Vinkel for sig«, havde de dog rig Lejlighed til at smitte de ærlige, »: de Vajser, som var komne derind af Armod og Medynk. Resultatet var hermed givet, hvad man havde tænkt at kunne gøre til Gavn for Vajserne, blev i Virkeligheden kun til den største Skade for dem. Hertil kom, at den omfattende Fabriksvirksomhed, Børnehuset drev med sine ca. 300 Beboere (320 i 1669) bevirkede, at Direktionen lagde den største Vægt paa at udvide denne Side af dens Virksomhed for at kunne for-

syne hele Garnisonen i København og Helsingør med Klæde, en Opgave, der betalte sig langt bedre end at opdrage de forældreløse Børn, som kun gav Udgift.

Hverken under Frederik III eller Christian V havde man Forstaaelse af, at det ikke var nok at skaffe Vajserne Husly, eller at det gjaldt om at faa dem fjernede fra alt legemligt saavel som aandeligt Smitstof. Det var denne Tanke, der slog ned i Frederik IV, og hans Forbindelse med Halle bevirkede, at Tanken kunde modnes og føres ud i Livet.

4. Vajsenhuset til 1720.

Forbindelsen mellem København og Halle var til Trods for den lange Afstand og Datidens besværlige Rejsesmaader meget levende paa Frederik IV.s Tid. Selv havde han foretaget flere Udenlandsrejser saa vel til Italien som Tyskland, og hans Interesse for Hedningemissionen og alle religiøse Spørgsmaal bevirkede, at den Ild, der var tændt i Halle, ogsaa fængede i hans Hjærte. — For at skaffe Missionærer til Ostindien henvendte han sig til Francke, som skaffede ham de to senere saa bekendte Missionærer, Ziegenbalg og Plütschau. — At knytte en Anstalt som Franckes til den danske Mission var en Tanke, der snart gik op for Kongen, eftersom der af »slige faderløse og moderløse »Børns onde Opdragelse ikke kunde følge andet »end, at Landet blev opfyldt med unyttige Folk, »som hengav sig til Lediggang, Bedrageri, Stjælen, »Røven og Mord og det som mere er, forspildte »deres Salighed og gjorde sig Guds Naade og hans »tilkommende Rige uværdige«. Da Missionskollegiet — som Kongen havde oprettet 1710 — ikke blot sendte Missionærer til Ostindien (Ziegenbalg) og Grønland (Hans Egede) for at prædike blandt Hedningerne, men ogsaa til Finmarken (v. Westen), der dog kaldtes et kristent Land, maatte Opdragelsen af forladte forældreløse Børn i et paa et kristeligt Grundlag hvilende Vajsenhus jo ogsaa kunne opfattes som en Missionsvirksomhed blandt Hedninger i et kristent Land. Tanken laa altsaa nær nok, og de ulykkelige Forhold i København og Helsingør bevirkede, at Tanken maatte og skulde føres ud i Livet.

I Aaret 1711 hærgedes København (og Helsingør, hvortil den var bragt ad Søvejen), af en frygtelig Pest, som bortrev over Tredjedelen af Københavns Befolkning, idet ialt ca. 23000 Mennesker, hovedsagelig Fattige og Smaakaarsfolk, bukkede

under for denne ulykkebringende Sygdom. Ikke mindre end 500 Huse var totalt uddøde og stod lukkede. Blandt Haandværkerne og de Næringsdrivende var Dødeligheden saa betydelig, at der maatte indkaldes Folk fra Provinserne; det anføres ogsaa — af Erik Torm, Københavns Politimester — at foruden andre »ordinære Folk« døde Skorstensfejere, Vægttere og Brandfolk som Fluier. Nogle Læger og 20 Pestpræster samt ikke faa »fornemme Demoiseller« døde ligeledes, i det hele taget var Dødeligheden størst blandt Kvinderne. Af bekendte Mænd døde kun Købmand Peter v. Hemmert, fra hvem den Etatsraad Peter v. Hemmert, hvis Gaard paa Købmagergade Vajsenhuset fik 1806, nedstammede. Mangfoldige Familier mistede ved denne Lejlighed deres Forsørgere, og Skarer af umyndige og spæde Børn stod ganske hjælpeløse og forladte. Alle disse Børn blev indlagte i en Gaard paa Christianshavn, *Lambert Vaniers Hus*, der saaledes blev et midlertidigt Vajsenhus, — og det første Vajsenhus — der udstyredes med Senge og Betjening, ja endogsaa med Ammer, og Fattigkommissionen blev tvungen til at drage Omsorg for de fader- og moderløse Børn.

(Forts.)

Fondet til Opførelse af
»Det gode Minde«s eget Hjem

(Stiftet af Hr. Forstander Gandrup)
Vodrofflund ^{25/10} 1904 Kr. 62,25.

Kapitalen er nu Kr. 1,179,97.

Bidrag modtages fremdeles med Taknemmelighed af

BESTYRELSEN.

VAISENHUSIANA.

Med bange Hjerter og Vogntur 1902 i kær Erindring afventede Deltagerne i vor Skovtur den ^{3/7} (hvis Antal — sikkert med hin Baderejse i frisk Minde — indskrænkede sig til ca. 30) Firmamentets Stilling til Sagen. Angsten, som havde betaget saa mange, forhindrede os dog ikke i at fylde 3 store Char-à-banc til sidste Plads med lutter glade Ansigter, hvoraf det allergladeste sikkert tilhørte vor kære, gamle Fru Berg, der trods sin Deltagelse 1902 ikke havde ladet sig forskrække. Takket være et velvilligt Forsyn viste al Frygt sig ugrundet, d. v. s. det regnede ganske vist, medens vi spiste paa Hotel »Frederiksdal«, og saa — naturligvis — da vi kørte hjem.

— Imidlertid, for at komme tilbage til den egentlige Hensigt med disse Linier: at referere Turen, skal jeg først betro Dem, at det var en ganske vidunderlig Køretur, især ved Kolle-Kolle var der henrivende. Vi havde jo forsaavidt ogsaa udmærket Tid til at nyde Naturen paa den ingenlunde korte Køretur. Om muligt endnu smukkere var en Tur, efter at vi havde svelget i Nydelsen af vor medbragte Frokost, do. Gl. Carlsberg fra Fad, Kaffe o. s. v., langs Farumsøens Bred.

Derefter lød Kommandoraabet: Til Vogns —, og hele Selskabet kørte den dejlige Tur til Frederiksdal, hvor Middagen ventede de hungrige Sjæle. (Selv om det ikke var udelukkende Lovord, der faldt om de dejlige Lammene og Anretningen, var man dog glad, da man var sulten). Under Maaltidet serveredes en af en af Deltagerne (det kendte Mærke II) skreven Sang, som ganske vist i første Omgang kom os lidt paa tvers i Halsen, men som efter at være tygget i Forening med et Par Jordbær ydede sin gode Tjeneste som humoristisk Dessert, idet den bl. a. i »fugtige« Vendinger hentydede til et (til Held for Poeten ikke tilstedeværende) Medlems »Vandheld« paa Hille-rørdturen.

Efter Middagen foretoges en lille Sejltur paa Furesøen, medens tvende Sangkor — et paa Søen og et i Land — sang nogle af de gammelkendte smukke Folkesange, hvorefter vi i god Tid vendte hjem fra denne særdeles vellykkede Tur.

Esai.

Ahornsgade.

Torsdag den 18. August Kl. 8 afholdes den aarlige Sammenkomst i Stiftelsens Have, hvortil Foreningens Medlemmer og Bidragydere indbydes.

BESTYRELSEN.

Agitationsudvalget.

De ærede Medlemmer bedes støtte Arbejdet ved Opgivelse af Navne og Adresser paa Vajsenhusianere og andre, der muligt kunde vindes for Foreningen som Medlemmer eller Bidragydere.

Alle Meddelelser angaaende denne Sag bedes sendt til en af undertegnede.

Frk. A. Borch,
Frydendalsvej 23, V.

C. Landsvig,
Nørrebrogade 92 B, N.

H. Larsen,
Gothersgade 157, K.

Revyen

kommer rimeligvis først frem i Løbet af Efteraaret. Nærmere Bekendtgørelse finder Sted i Bladet.

Vore Læsere anmodes — i egen Interesse — om at sørge for, at Bestyrelsen er i Besiddelse af deres nøjagtige Adresse, og om snarest at anmelde Flytning.

Angaaende Annoncer til Bladet bedes de ærede Averterende henvende sig til Herr Malermester C. Søndebro, Frejasgade 5, 2. Sal. Telefon: Tagensvej 2.

Indmeldelse af nye Medlemmer modtages af Bestyrelsen. — Kontingent 50 Øre maanedlig for Medlemmer. — Bidragydende 4 Kr. aarlig.

Alle Forenings-Meddelelser sendes til Formanden, Hr. Fuldmægtig F. Petersen, Gl. Kongevej 137^a, V.

Meddelelser til »Vajsenhusianerbladet« sendes enten til Formanden eller til Hr. Johs. Madsen, Bernstorffsvej 12 B¹, V.

FAABORG

Frokost- og Middagsretter.
Forsøg! — Enestaaende!
Over Alt!

Forlang hos Deres Handlende Prislise over c. 80 Retter.

Aktieselskabet Nordisk Brandforsikring, KØBENHAVN

Garantikapital: 4 Millioner Kroner
overtager Brandforsikring og Indbrudsforsikring til billigste, faste Præmier og paa kulanteste Betingelser.

Hovedkontor: Rømersgade 3.

Kgl. Hof-Smørhandel

H. Svendsen. (Indehaver: Julius Andersen)
St. Kirkestræde 1. Tlf. 1509.

Fineste Smør - Friskeste Æg
forsendes overalt.

Bemærk: Ved faste Ordre efter denne Annonce gives 4 Øre Rabat pr. Pd. Smør og pr. Snes Æg.

Det danske Kompagni for Spejl- og Vindues-Polering
„Konkurenten“

Møntergade 16, 1. Sal. — Kjøbenhavn K.

→ Telefon 8447. ←

Indehaver: MARIUS HANSEN.

AMYKOS.

Henrik Gahns er den eneste ægte, uovertrufne som Gurglevand, Saarantiseptikum etc. Bør findes i ethvert Hjem. Prisbelønnet paa 7 Verdensudstillinger. Anbefales af de berømteste Læger.

Faas paa ethvert Apothek og i enhver Materialhandel.

Hoved-Depot:

Tordenskjoldsgade 31.

EMIL WARTHOF

Thorvald Bergs Eftf.

Indehaver: **SOPHUS JENSEN.**

Børnedragter.

Telefon 3740. Købmagergade 32. Telefon 3740.

Gaa til **Søren Justsen,**

Køhler & Frost's Eftf.,

• **Pilestræde Nr. 46** •

og køb Dem et nyt **Uhr**
eller lad det gamle reparere.

Forretn. grundl. 1815.

Billige Priser.

Villiam Callesen.

**Kokes
&
Briket
Import**

12. Ved Stranden 12.

Telefon 4131

Telefon 4131

ROLUND & Co.

— Vesterbrogade 8 E —

Møbeludsalg

Tegninger & Overslag leveres paa Anfordring

Værksted: Nørrebrogade 148.

Telefon: Tagensvej 576.

Vilh. Hansen & Co.

Materialhandel.

Tapet- og Farvehandel.

== Telefon 3017. ==

30 Nørrebrogade 30.

København N.